

Оксана Сандул,

мол. наук. співроб. відділу наукового формування національних реферативних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ МАСИВУ НАУКОВИХ ДОКУМЕНТІВ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИЧНИХ НАУК, ВІДОБРАЖЕНИХ У РБД «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Проаналізовано публікації з питань політики та політичних наук за період 2003–2013 рр., представлені в реферативній базі даних «Україніка наукова». Розкрито особливості видового розподілу та динаміки надходження досліджуваних джерел. Виявлено основні напрями розвитку дослідницької роботи в цій сфері.

Ключові слова: політика, політичні науки, бібліометричний аналіз, наукові публікації, реферативна інформація, реферативна база даних «Україніка наукова».

Виборовши в результаті драматичних подій 2014 р. своє право на інтеграцію у спільноту європейських народів, Україна сьогодні стоїть перед необхідністю докорінної трансформації власного суспільно-політичного устрою. За цих умов, як ніколи, зростає суспільний запит на розвиток політичних наук. Обґрунтованим вважається, що стан політичної науки – вірний показник стану самої політики. Загалом, наука про політику – це наука про політичне життя суспільства, політичні відносини, явища та політичні процеси, закономірності їхніх розвитку та дії [1]. Простежити сучасний стан досліджень у сфері політичних наук дає змогу, зокрема, і бібліометричний аналіз ресурсів наукових бібліотек. Тим більше що за умов, коли інформація і комунікація стають стратегічним ресурсом і системотвірним фактором соціально-політичної реальності, набуває актуальності всебічне вивчення й використання можливостей бібліотеки як інституту, для якого інформаційно-комунікативна діяльність є сутнісною характеристикою [2, с. 38]. Використання у цьому дослідженні методів саме бібліометрії вбачається доцільним, оскільки вони спрямовані не тільки на одержання інформації з певної проблеми, а і на виявлення, головним чином, довгострокових тенденцій, пов'язаних зі стратегічним моніторингом розвитку певної науки [5].

Термін «бібліометрія» був введений до наукового обігу у 1969 р. А. Прічардом. Він запропонував замінити «бібліометрією» термін

«статистична бібліографія», що періодично використовувався в літературі з 1923 р., коли його використав Є. Халм як заголовок двох спеціальних лекцій в Університеті Кембриджа. А. Прічард визначив бібліометрію як застосування математики й статистичних методів до аналізу процесів опублікованої інформації за допомогою підрахунку й дослідження різних аспектів цієї інформації. Цей термін одержав швидке визнання [5, 8].

Значний внесок у розробку сучасної теорії та практики бібліометрії зробили такі вітчизняні вчені, як Б. Кияк, Л. Костенко, І. Матяш, О. Кобелєв.

Сьогодні термін «бібліометрія» має декілька визначень. На думку Н. Зайченко, найбільш вдалим є таке: бібліометрія – це наукова дисципліна, що займається вивченням документів на основі кількісного аналізу первинних і вторинних джерел інформації за допомогою різних формалізованих методів з метою одержання даних про ефективність наукових сфер і прогнозування їхнього розвитку [3, с. 338].

Ряд сучасних учених наголошує на доцільності використання у бібліометрії методів кількісного аналізу саме вторинних джерел інформації. Оскільки за допомогою баз даних, зокрема реферативних, інформація може бути організована в зручному для пошуку й обробки вигляді [6, 7].

Серед вторинних джерел інформації найбільш розповсюдженим є реферат. Цінність реферату обумовлена такими його властивостями, як найбільша інформативність у розкритті змісту першоджерела; зручність для тривалого зберігання у фондах довідково-інформаційних служб та інформаційно-пошукових систем; можливість у деяких випадках замінити першоджерело (коли необхідна користувачеві інформація стосується не основної теми роботи, а суміжних питань, або первинний документ недоступний) [4].

Метою дослідження є вивчення інформаційних ресурсів з актуальних проблем політики та політичних наук, що містяться в загальнодержавній реферативній базі даних (РБД) «Україніка наукова» (а відповідно й Українському реферативному журналі «Джерело», що видається на її основі), у яких наведено реферативну інформацію про наукові видання й окремі публікації, зокрема монографії, підручники для ВНЗ, матеріали конференцій, автореферати дисертацій, статті з періодичних і продовжуваних видань тощо.

Станом на 2.12.2014 р. загальна кількість записів у зазначеній РБД – 536 901, з питань політики та політичних наук – 10 334 джерела (що становить лише 2 % загального масиву прореферованих публікацій). Об'єктом дослідження вибрано масив даних за період 2003–2013 рр. Дані

за 2014 р. не взято до розгляду, оскільки публікації за цей рік ще надходять до Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) і активно поповнюють РБД «Україніка наукова». Необхідно зазначити, що до реферативної служби продовжують надходити публікації і за попередні роки.

Таблиця

**Динаміка поповнення загальнодержавної
РБД «Україніка наукова» реферативними джерелами
з питань політики та політичних наук за період 2003–2013 рр.**

Рік	Книги	Автореф. дисертацій	Статті з періодичних видань	Усього
2003	177	99	376	652
2004	186	144	313	643
2005	213	130	518	861
2006	217	148	674	1039
2007	205	176	552	933
2008	246	177	448	871
2009	197	198	387	782
2010	210	204	369	783
2011	242	236	360	838
2012	204	170	208	582
2013	151	184	120	455
Усього	2248	1866	4325	8439

Наведені в таблиці цифри (див. таблицю) демонструють стале збільшення кількості дисертаційних досліджень із вказаної проблематики, зокрема кількість захищених дисертацій у 2011 р. порівняно з 2003 р. зросла більше ніж удвічі.

Також можна констатувати, що внаслідок активізації політичної ситуації в Україні у 2004 р. помітно зросла кількість наукових досліджень у цій сфері і відповідно публікацій, про що говорять записи у РБД «Україніка наукова» за 2006 р. – 1039 джерел (максимальне значення за досліджуваний період), після чого динаміка їх надходження почала уповільнюватися. Видовий розподіл джерел з означеної нами теми виглядає таким чином (рис. 1).

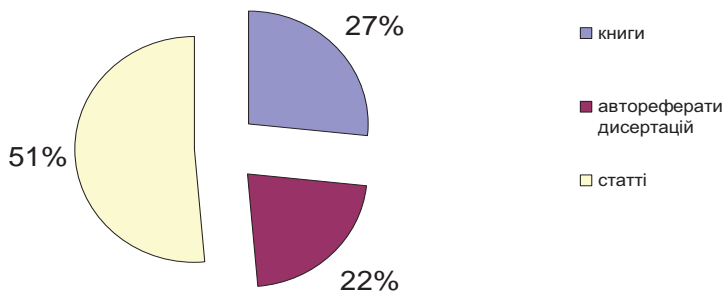

Рис. 1. Видовий розподіл наукових публікацій з питань політики та політичних наук у РБД «Україніка наукова»

З діаграми видно, що основним видом документів, який забезпечує зростання кількості прореферованих наукових публікацій, є статті з періодичних і продовжуваних видань – 51% (4325 записів), другу позицію посідають книги – 27% (2248 записів), найменший відсоток припадає на автореферати дисертацій – 22% (1866 записів).

Результати тематичного аналізу обраного масиву документів показують, що 42,53% досліджуваних джерел присвячені теорії політики та теоретичній політології; 15,84% – зовнішній політиці та міжнародним відносинам, дипломатії; 13% – внутрішній політиці; 11,77% – національним відносинам і політиці, національно-визвольному руху; 6,89% – історії політичних учень; 5,25% – політичним партіям; 4,3% – суспільно-політичним організаціям, лише 0,42% – проблемам політики та сучасного політичного становища.

На підставі більш детального аналізу інформаційного масиву РБД «Україніка наукова» з трьох основних напрямів досліджень у вказаній сфері (а саме теорії політики та теоретичної політології; зовнішньої політики та міжнародних відносин, дипломатії; внутрішньої політики) за період 2003–2013 рр. встановлено, що вони мали певні періоди підйому та спаду (рис. 2).

Наведена діаграма також (як і дані, подані в таблиці) ілюструє, що максимальні значення публікацій з питань теоретичної політології мали місце в 2006 р., що, вочевидь, було обумовлено підйомом суспільно-політичної активності в період після помаранчевої революції та пов'язаним з цим поживаленням у політологічному середовищі.

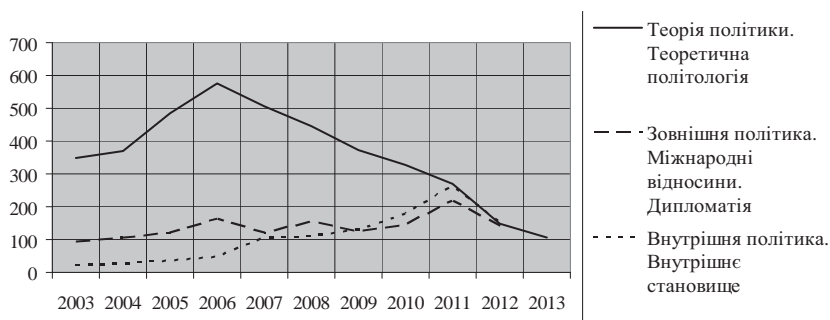

Рис. 2. Динаміка надходження до РБД «Україніка наукова» публікацій з основних напрямів досліджень у сфері політики та політичних наук

У свою чергу, кількість публікацій з проблем зовнішньої та внутрішньої політики повільно зростала й досягла максимуму у 2011 р., але періоди зростання активізації досліджень (за всіма вказаними темами) були нетривалими та після них спостерігався спад.

За результатами аналізу наукових джерел, відображених у РБД «Україніка наукова», можна констатувати, що найбільш активно здійснювали наукові дослідження та видавничу діяльність у сфері політики такі наукові установи, як Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (понад 600 наукових публікацій цього інституту за період 2003–2013 рр. представлені в РБД), Національна академія державного управління при Президентові України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Національний інститут

проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України, Львівський національний університет ім. І. Франка, Український незалежний центр політичних досліджень, Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України.

Зокрема, Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України підготовлено до друку шеститомне видання «Політична історія України. XX ст.». У Національному центрі з питань євроатлантичної інтеграції України під редакцією В. Горбуліна здійснювався регулярний випуск науково-інформаційного збірника «Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики України на євроатлантичному векторі». Понад 100 наукових дисертаційних робіт з політичних проблем захищено в зазначений період в Інституті світової економіки та міжнародних відносин НАН України, з них 10 – на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук, зокрема це дисертаційні дослідження С. Федуняка «Політичний вимір системи безпеки євроатлантичного простору і нових незалежних держав», Л. Чекаленко «Зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України», І. Піляєва «Демократизаційний вимір євроінтеграції: рольові функції та системні впливи Ради Європи».

РБД «Україніка наукова» містить реферативну інформацію про понад 1300 монографічних досліджень з політичної тематики, здійснених і опублікованих ученими протягом 2003–2013 рр. Значна кількість публікацій присвячена питанням стратегічного планування у сфері державного управління, забезпечення національної безпеки держави, особливостям формування зовнішньої політики держави за умов глобалізації, проблемам формування національної самосвідомості. Увага приділялась етнічним суперечностям і конфліктам у сучасній Україні, пропаганді як інформаційно-психологічній складовій політичних процесів, геополітичним доктринам і підходам.

На основі аналізу потоків наукових документів з питань політики, що надходять до НБУВ і відображаються в РБД, можна простежити активну дослідницьку роботу в період 2003–2013 рр. таких учених, як Л. Кочубей, К. Вітман, Ю. Ганжуров, А. Кіссе, В. Котигоренко, В. Вакулич, В. Войналович, А. Романюк, Н. Ротар. За тематичним змістом основними питаннями досліджень науковців були політико-правові засади етнонаціональної політики постсоціалістичних країн, виборчі технології, особливості формування громадської думки під час виборчого процесу засобами масової інформації. Дослідники також аналізували деструктивні аспекти феномена етнічності в політиці, територіальні

практики управління етнічними конфліктами, парламентські конфлікти в політичній комунікації. Увага приділялась формам участі населення у політичних процесах, ролі релігійного чинника у процесах націєта державотворення в сучасній Україні, інформаційним імперативам антитероризму. Вивчали системні трансформації політичних режимів посткомуністичних країн.

На підставі моніторингу масиву публікацій з періодичних і продовжуваних видань, відображених у РБД «Україніка наукова», можна констатувати, що найбільш активно проблеми політики та політичних наук на своїх шпальтах висвітлюють такі часописи, як «Політичний менеджмент», «Сучасна українська політика», «Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку», «Держава та регіони», «Держава і право», «Наукові записки НАУКМА» (серія «Політика»).

Необхідно також зазначити, що до 2006 р. Книжковою палатою України видавався щомісячний реферативний журнал «Політика. Політичні науки», започаткований у листопаді 1997 р. з метою задоволення підвищеного інтересу до політичного життя держави та суспільства, створення умов оперативного доступу до відповідних джерел інформації. На наш погляд, цей ресурс і на сьогодні залишається цікавим джерелом ретроспективної реферативної інформації з політичних проблем.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в період 2003–2013 рр. в Україні здійснено значну кількість наукових досліджень у сфері політики та політичних наук, результати яких реферативно представлені в РБД «Україніка наукова». Найбільш активно вітчизняні науковці досліджували питання теорії політики, теоретичної політології, зовнішньої та внутрішньої політики, міжнародних відносин, дипломатії. Найменша кількість досліджень присвячена проблемам сучасного політичного становища (лише 0,42% від загальної кількості досліджуваних джерел). Результати бібліометричного аналізу показують стале збільшення кількості дисертаційних досліджень із вказаної проблематики (кількість захищених дисертацій у 2011 р. порівняно з 2003 р. зросла більше, ніж удвічі). Водночас необхідно зазначити, що періоди зростання активізації досліджень були нетривалими й після них спостерігався спад (про що говорять результати вивчення динаміки надходження наукових джерел до НБУВ). Тому, на наш погляд, є підстави стверджувати, що сучасний стан досліджень у галузі політичних наук ще недостатньо відповідає ступеню актуальності цієї проблематики в суспільстві.

Важливим завданням є залучення якомога більшої кількості науковців до розробки політичної теорії та практики з метою глибокого

реформування суспільно-політичної системи України та приведення її до стандартів ЄС.

На нашу думку, активізувати процес наукових досліджень у сфері політичних наук можна, серед іншого, шляхом істотного розширення кола періодичних видань з цієї проблематики, що реферуються в РБД «Україніка наукова». Також убачається доцільним проводити більш активну пропаганду достатньо потужного масиву інформаційних ресурсів НБУВ з метою їх подальшого використання вітчизняними науковцями.

Література

1. *Горлач М. І.* Політологія: наука про політику : підручник / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – Київ : Центр учб. літ., 2009. – 840 с.

2. *Гранчак Т.* Становлення бібліотеки як суб'єкта політичної комунікації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 36. – С. 38–55.

3. *Зайченко Н. Я.* Бібліометрика у реферативній базі даних «Україніка наукова» / Н. Я. Зайченко // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів: матеріали міжнар. наук. конф., 8–10 жовт. 2013 р., Київ. – Київ, 2013. – С. 338–340.

4. *Захарова В. І.* Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. / В. І. Захарова, Л. Я. Філіпова. – Київ : Центр учб. літ., 2013. – 336 с.

5. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 212 с.

6. *Пенькова О. В.* Наукометрические и библиометрические исследования в библиотечной и библиографической теории и практике : автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. В. Пенькова. – Краснодар, 2002. – 15 с.

7. *Редькина Н. С.* Изучение результативности региональных научных исследований библиометрическими методами (на примере геологических наук) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. С. Редькина. – Новосибирск, 2004. – 22 с.

8. *Prichard A.* Bibliometrics: A bibliography and index (1874–1959) / A. Prichard, G. Witting. – Watford : Allm Books, 1981. – 160 p.

References

1. Horlach, M. I. (2009). *Politolohiia: nauka pro polityku* [Political science: the science of politics]. Kyiv: Tsentr uchb. l-ry [in Ukrainian].
2. Hrachak, T. (2013). Stanovlennia biblioteky yak subiekta politychnoi komunikatsii [The formation of the library as a subject of political communication]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 36, 38–55 [in Ukrainian].
3. Zaichenko, N. Ya. (2013). Bibliometryka u referatyvni bazi danykh «Ukrainika naukova» [Bibliometrics in the abstract database «Ukrayinika naukova»]. *Adaptatsiia zavdan i funksii naukovoï biblioteky do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv: materialy mizhnar. nauk. konf., 8–10 zhovt. 2013 r., Kyiv* [The adaptation of the tasks and functions of academic libraries with the requirements of digital information resources. Materials of the International Scientific Conference] Kyiv, pp. 338–340 [in Ukrainian].
4. Zakharova, V. I. (2013). *Osnovy informatsiino-analitychnoi diialnosti* [The fundamentals of information and analytical works]. Kyiv: Tsentr uchb. l-ry [in Ukrainian].
5. Kostenko, L. Y., Zhabin, O. I., Kopanieva, Ye. O., & Symonenko, T. V. (2014). *Naukova periodyka Ukrainy ta bibliometrychni doslidzhennia* [Scientific periodicals of Ukraine and bibliometric study]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Pen'kova, O. V. (2002). *Naukometricheskie i bibliometricheskie issledovaniia v bibliotechnoj i bibliograficheskoi teorii i praktike* [Scientometrics and bibliometrics research in the library and bibliographic theory and practice]. Extended abstract of candidate's thesis. Krasnodar [in Russian].
7. Red'kina, N. S. (2004). *Izuchenie rezul'tativnosti regional'nykh nauchnykh issledovaniy bibliometricheskimi metodami (na primere geologicheskikh nauk)* [A study of the effectiveness of regional research bibliometric methods (the example of Geological Sciences)]. Extended abstract of candidate's thesis. Novosibirsk [in Russian].
8. Prichard, A., & Witting, G. (1981). *Bibliometrics: A bibliography and index (1874–1959)*. Watford: Allm Books [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015.

Oksana Sandul

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Bibliometric Analysis Array of Scientific Documents on Current Political Issues and Political Sciences, Represented in the National Abstract Database «Ukrayinika Naukova»

The publications on issues of politics and political sciences for the period of 2003–2013, were represented in abstract database «Ukrayinika naukova». The peculiarities of type distribution and dynamics of coming of the studied sources were disclosed. The main directions and tendencies of research activity in this sphere were found. The attention was paid to the problems of development of bibliometric studies, as well as to possibilities and advantages of abstract sources use during their realization. The circle of national periodical and continued publications, reflected in the abstract sources of National Library of Ukraine by Vernadskyi, which the most actively highlight the problems of politics and political sciences in their columns.

Keywords: politics, political sciences, bibliometric analysis, scientific publications, abstract information, abstract database «Ukrayinika naukova».

Оксана Сандул

Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского

Библиометрический анализ массива научных документов по актуальным проблемам политики и политических наук, отраженных в РБД «Украиника науковая»

Проанализированы публикации по вопросам политики и политических наук за период 2003–2013 гг., представленные в реферативной базе данных «Украиника науковая». Раскрыты особенности видового распределения и динамики поступления исследуемых источников. Выявлены основные направления научной работы в этой сфере. Уделено внимание проблемам развития библиометрических исследований, а также возможностям и преимуществам использования именно реферативных источников при их проведении. Определен круг отечественных периодических и продолжающихся изданий, отраженных в реферативных ресурсах Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского, которые наиболее активно освещают на своих страницах проблемы политики и политических наук.

Ключевые слова: политика, политические науки, библиометрический анализ, научные публикации, реферативная информация, реферативная база данных «Украиника науковая».